

Medovićeva slika: „Zbor kralja Tomislava“.

Zgodovinske in estetične opazke. — Spisal *dr. Evgen Lampe*.

Najboljšo Medovićevo sliko, gotovo enega izmed prvih umotvorov, kar jih je doslej še ustvaril slovanski čopič, vidijo naši čitatelji na str. 493. Za to sliko se je Medović dolgo pripravljaj, proučeval natanko vse posameznosti in jih slednjič vvrstil v krasno skupino. Ker je ideja slike zgodovinska, moramo razložiti njeno historično ozadje in raztolmačiti posamezne osebe.¹⁾

Ta zbor kralja Tomislava, imenovan tudi „drugi spletski zbor“, se je sešel l. 925. v Spletu (Spalato). Seveda je zgodovina onih davnih časov temna in nejasna, in več se dá o njej domnevati nego izvedeti za gotovo; vendar to je gotovo, da so se že takrat Hrvatje pod narodno dinastijo potegovali za pravice svojega jezika v cerkvi in v državi. Saj je bilo komaj štirideset let od smrti sv. Metoda, in kakor je ta slovanski apostol neustrašeno branil slovanski jezik, tako so se tudi za njim še našli škofje in duhovniki, ki so zahtevali za slovanski jezik iste pravice. Med Hrvati so bili seveda tudi vladike, ki so gojili latinščino; in zato je prišlo čestokrat do razpora, zlasti ker so se v čisto cerkvene zadeve vmešavali tudi svetni, politični oziri. Tako burno zborovanje, pri katerem si pod kraljevim predsedstvom stojita nasproti obe stranki, duhovni in posvetni mogočnjaki, nam predstavlja Medovićeva slika.

Na prestolu pod baldahinom sedi kralj Tomislav, in poleg njega v polnem ornatu vzhodnega kroja z vzvišene stopnje govori ninski škof Gregorij. Bil je odličen škof in zvest svetovavec kralju Tomislavu. Trudil se je, da versko in npravno povzdigne hrvaško ljudstvo, a pri tem se je krepko pote-

goval za slovanski jezik. Dokler je bil Tomislav samo knez Hrvatov, je bilo lahko škofu Gregoriju delovati v tem smislu, ker je bil knezov kancelar in je imel čisto proste roke. Njegova škofija je obsegala vso belohrvaško zemljo, in služba božja se je obhajala v staroslovenskem jeziku. Gregor Ninski ni bil podložen nobenemu škofu, razen papežu; zato mu je Medović dal palij čez ornat. Papež sam ga je posvetil in potrdil pravice hrvaški cerkvi.

Ko se je pa Tomislavova oblast raztegnila nad dalmatinska pomorska mesta, v katerih je prevladoval latinski živelj, prišlo je do boja med latinščino in hrvaščino. Tudi duhovščina se je razdelila v dva tabora. Glavar latinske stranke je bil nadškof v Spletu, glavar hrvaške narodne stranke pa Gregor Ninski. Tomislav se dolgo ni zmenil za to borbo, ker je imel dovolj opravka v boju proti Madžarom in Bulgarom. Ko pa je po zmagoviti zunanji borbi začel urejati notranje razmere v svojem kraljestvu, je hotel pred vsem poravnati ta razpor, ki je imel za njegovo državo velik političen pomen. K temu ga je še posebno vzpodbudil papež Janez X., ki se je bil ravnokar pogodil z bizantskim cesarjem in s carigrajskim patriarhom in je želel, da se rešijo cerkvena vprašanja v Hrvaški in Bulgariji.

Da se torej reši ta razpor in da se uredé še razna druga disciplinarna in hierarhična vprašanja, je Tomislav po papeževem naročilu sklical v Splet cerkveni zbor za celo Dalmacijo in Hrvaško. K temu zborovanju so došli najimenitnejši škofje, opatje in duhovniki, mnogo posvetnih velikašev, med njimi zahumski knez Mihael Višević, in tudi kralj Tomislav. Zborovavci so se posvetovali, kako bi se poravnal razpor zaradi prvenstva spletskega nadškofa, o rabi slovanskega jezika v cerkvi, o hierarhičnih razmerah v rdeče-hrvaških in srbskih krajih, o uredbi

¹⁾ Prim: „Opis slike „Sabor kralja Tomislava“, držan u Spljetu god. 925.“ Opisao Ch. Šegvić. U Zagrebu 1900. Iz te knjižice sem posnel zgodovinske podatke.

cerkvene discipline in o nravnem življenju duhovnikov in laikov.

Tak je zgodovinski temelj te slike. Zborovavci so se zbrali v veličastni spletski stolni cerkvi, katero je zgradil rimski cesar Diodlecijan na čast Jupitru, a so jo v sedmem stoletju posvetili v katoliško hišo božjo. Poleg prestola za Gregorijem stojita Mihael Višević, knez zahumski, mož goste brade, velike rasti in temnega pogleda, in poleg njega Zaharija, knez srbski, ki je bil takrat na Tomislavovem dvoru. Ob strani za cerkvenimi knezi je mnogoštevilen zbor posvetnih velikašev, knezov in županov. Pri velikem stebru stojita dvorni župan (jupanus palatinus), in kraljevi „buzdohanoša“ (jupanus macecharius), poleg njiju pa kraljevi komornik (camerarius jupanus). Potem si sledé po vrsti: Kačić, Kukara, Svačić, Čudomirić, Mozorović in Šubić. Ti so zastopniki najimenitnejših rodbin, katere so si prisvajale tudi pravico do prestola. Za njimi pridejo knezi travunjski, dukljanski, duvanjski in bužanski ter dvanajst knezov iz Bele Hrvške. Zada se vidi še nekaj glav, ki predstavljajo razne hrvaške župane. Vse to je ozadje k glavni skupini.

V stolu pod kraljem ob robu sedi zaderski škof Firmin, ki je izjavil, da se sme hrvaščina rabiti v cerkvi samo za silo, da pa mora biti cerkveni jezik latinski. Na preprogi stojita rimska legata. Prvi v pontifikalnem ornatu je Leon iz Preneste, drugi v talarju je Ivan Jakinski. Vstala sta s sedežev v burni debati. Knjiga kanonov in papeževa bula ležita na tleh. Leon ognjevito zagovarja enotnost liturgije in cerkve. Gregorij pa, oprt na škofovsko palico in z roko, povzdignjeno proti nebu, se sklicuje na privilegije, ki so jih dobili Slovani od papeža. Nadškof spletski nima oblasti nad hrvaško zemljo; to pravico je izgubil, ko se je ločil od rimske stolice in se podvrgel carigraskemu patriarhu. Ninska škofija pa je ustanovljena od papeža samega za vse Hrvate. Papež je posvetil ninske škofo Teodozija, Adalfreda in njega, on je torej metropolit hrvaški, neodvisen od spletskega nadškofa,

ki je bil nedavno še razkolnik. Gledé cerkvenega jezika še sklicuje na sveta brata Cirila in Metoda in na pravice, katere sta dala slovanskemu bogoslužju papeža Hadrian II. in Ivan VIII.

Ta razgovor, ki je središče cele slike, se v raznih oblikah ponavlja v stranskih skupinah. Najjasneje se odzivilja glavno vprašanje v dvojici, ki sedi v ospredju sama zase. Ta dva sta spletski nadškof Ivan in zahumski opat. Prvi, osornega obraza, dviguje tri prste desne roke, češ da le trije jeziki, hebrejski, latinski in grški, imajo pravico v cerkvi, ker se je v teh treh jezikih Kristusova smrt s križa naznanila svetu. Sicer vidimo le njegovo desno lice, a iz njega se bere nervozna razburjenost. Zahumski opat, starec ascetičnega izraza, pa ima odprto sveto pismo, iz katerega dokazuje, da se naj božja slava glasi v vseh jezikih in pri vseh narodih.

Druga skupina, iz katere nekako odmeva glavno vprašanje, pa je na nasprotni strani. Dva prelata ob desnici Gregorijevi sta njegovega mnenja. Prvi je premišljuje nagnil glavo, a vidi se mu, da odobrava besede svojega škofa, drugi pa se je obrnil nazaj k njemu in mu pritruje. Njima nasproti, zadnja v vrsti, pa sedita dva rimska prelata, ki držita z Leonom. Eden je naslonil glavo v roko in premišljuje, kako bi odgovoril Gregoriju, drugi pa mu ravnodušno odgovarja, kot bi hotel reči: „Čemu bi govoril? Saj je vprašanje za nas že rešeno.“ Tako ima vsak svoje mnenje. Značaj neodločene debate pa dajeta sliki kralj Tomislav in Ivan Jakinski. Kralj Tomislav je neodločen položil obe roki na naslonjalo prestola in čaka, katera stranka bo zmagala. Ivan Jakinski pa, zatopljen v težke misli, se je obrnil proti izhodu. Ta razpor mu dela hude skrbi. On je sicer za latinščino, ker vé, da je enota jezika močnejši pripomoček za enoto vere in bogočastja. A okoli kralja vidi narodno plemstvo, katero pri liturgičnem jeziku misli vedno tudi na politične pravice latinščine in hrvaščine; Ivan vidi razdvojeno duhovščino, katera je tu, ob meji razkolnega ozemlja, vedno

v nevarnosti, da je bizantski slabi zgledi ne potegnejo v razkol. To oboje preiščuje papežev legat, in na njegovem obrazu se kaže ves notranji boj nasprotujočih si misli. Ta podoba je pač najizrazitejša v vsej skupini, je res nekaka razlaga za celo sliko.

S tem pregledom smo hkrati podali tudi glavna pravila Medovičeve kompozicije. Le nekaj opazk še dodajemo.

Na prvi pogled se zdi, da je kompozicija prisiljena in nenaravna. Kralj je v ozadju potisnjen ob rob, in vse pozorišče stoji čisto pošev; v sredi je velik prazen prostor, zadaj se gnete množica ljudi z glavo pri glavi. A Medović je imel za to tehten razlog.

Glavna oseba je papežev legat, ki stoji v sredi slike, ker je pooblaščen od Kristusovega namestnika. Kralj Tomislav je le stranska oseba, ker ima po cerkvenem pravu samo pravico, da shod skliče in je na njem navzoč. On sme samo izraziti svoje pomisleke, sme dati zborovanju veljavo in dostojanstvo s svojo navzočnostjo, a nima pravice vmešavati se v notranja cerkvena vprašanja. Pravico glasovanja imajo le cerkveni dostojanstveniki, in zato jih je Medović v sredini razvrstil tako na široko. Ves zbor velikašev obdaja kot venec zastopnike cerkvene oblasti. Ravno ta poševna smer cele skupine izraža najjasnejše pomen, neodločnost in pravo vrednost tega razgovora. Seveda je s tem nastala težavna perspektiva. Vsa cerkvena ladija stoji po strani, in oboki so potisnjeni v poševno smer. A to težavo je Medović premagal z veliko umetnostjo. Ne le, da je perspektiva v sliki do zadnje črte natančna — Medović je dal gledavčevemu očesu še en pripomoček, res originalno sredstvo, s katerim se takoj orientira gledavec po celem prostoru: potegnil je čez svetli tlak temno, barvano preprogo, katera kaže smer cele arhitekture. Zato jo je potegnil od prestola skozi celo sliko in nanjo postavil papeževega legata.

Barve na sliki so žive in jasne, saj so slikarja težki, z zlatom pretkani ornati prisilili, da je posegel po nasičenih bojah. A

tudi tu je znal umetnik zadeti pravo sredo. Kako bi se lesketalo zlato, kako bi odseval marmor, kako bi se ostro risale sence na tlaku, ako bi bil umetnik spustil skozi okno dnevno svetlobo v polnem žaru! Zato je pa zastrl okno z rudečim zagrinjalom. Svetloba je postala s tem nestalna; refleksi rdečkaste barve se igrajo ob stebrovju, na glavah in nošah knezov in županov ter se spajajo z zlatom na oblekah v prijetno harmonijo. Poltema cerkvenega presbiterja je s tem dobro izražena; posamezne osebe skoraj nimajo senc. Obrazi so slikani s posebno natančnostjo; na obličju se pozna, kdo je Rimec in kdo Hrvat.

Kdor bi hotel iskati anahronizmov, bi jih sicer našel na sliki, a nam se zdi, da smemo dati umetniku večjo svobodo, kadar rabi izrednih pripomočkov, da izrazi veliko idejo. Saj umetnik ni arheolog, in iz njegove slike se ne učimo zgodovine, ampak na splošni zgodovinski konkretni podlagi samo iščemo ideje, katero je izrazil umetnik. Ta ideja pa je tem splošnejša, čim je vzvišenejša.

Velika ideja, ki jo je izrazil Medović v „Zboru kralja Tomislava“, pa je res splošna in se ponavlja v neštetih oblikah skozi celo zgodovino krščanskega sveta. Vsaj jaz vidim v tej sliki v prvi vrsti izražen boj katoliškega univerzalizma proti omejenemu nacionalizmu. Zato stoji Leon Prenestinski veličastno sredi cerkve in v patetičnem govoru steguje desnico, kot bi rekel: „Ves zemski krog obsegajoča cerkev mora v nerazdružno celoto ediniti vse narode z isto vero, z istim bogoslužjem, z istim liturgičnim jezikom!“ Gregor Ninski, zastopnik hrvaške narodnosti, pa kaže z levico na svoje prsi, češ: „In mi hočemo kot narod imeti svoje privilegije!“ Zato je v veličastni osamljenosti postavil slikar papeževa legata v sredo cerkve, Gregorija pa je obdal z gostim spremstvom kraljevega dvora.

V drugi vrsti proslavlja ta slika privilegij slovanskega bogoslužja in sijaj starodavne hrvaške kraljevine. Hrvatje so po pravici ponosni nanjo.